

Квалитет на животот

Како до поголема регистрација на микровршителите на економска активност во неформалната економија?

Целта на оваа публикација е да стави под светло податоци за квалитетот на животот во Северна Македонија. Публикацијата е ад-хок и се темели на анкетни и административни податоци.

Број 5
Јули 2022

Според последните пресметки на Finance Think, 23.2% од вкупната македонска економија е неформална. Нерегистрираните вршители на економска дејност се еден сегмент од вкупната неформална економија. Тие се најчесто поединци или микро-групи од поединци кои вршат некаква деловна активност, и тоа: улични продавачи, занаетчии, фризери и козметичари, молери и лакери, малтерисувачи, пекари, инструктори, механичари, куќни чувари и чистачи. Даноците, придонесите, парафискалните давачки и трошоците за сметководство претставуваат значајна пречка која дестимулира регистрација на неформалните претприемачи. Додека, пристапот до посериозни клиенти, до посигурни добавувачи и до нови пазари е оценет како главен стимулирачки фактор за формализација, следен од социјалната заштита што таа ја пружа. Но, гледано вкупно, во земјава, трошоците за формализација ги надминуваат придобивките од неа.

Неформалните микропретприемачи се најчесто улични продавачи, занаетчии, фризери, молери и лакери, пекари

Податоците презентирани во оваа публикација се прибрани на хетероген примерок од 151 нерегистриран микровршител на деловна активност, кои овде ги нарекуваме микропретпријатија во сивата економија. Тие се концентирани во 10 области:

- улични продавачи на храна, накит, облека и сл.
- индивидуални земјоделци
- занаетчии
- даватели на услуги за лична убавина (фризери, козмеричари и сл.)
- молери и лакери
- пекари (на различни производи како крофни, џемови, пецива), вклучително и готвачи
- инструктори по јазици, природни науки, часови по музика итн.
- градители на куќи со ограничен

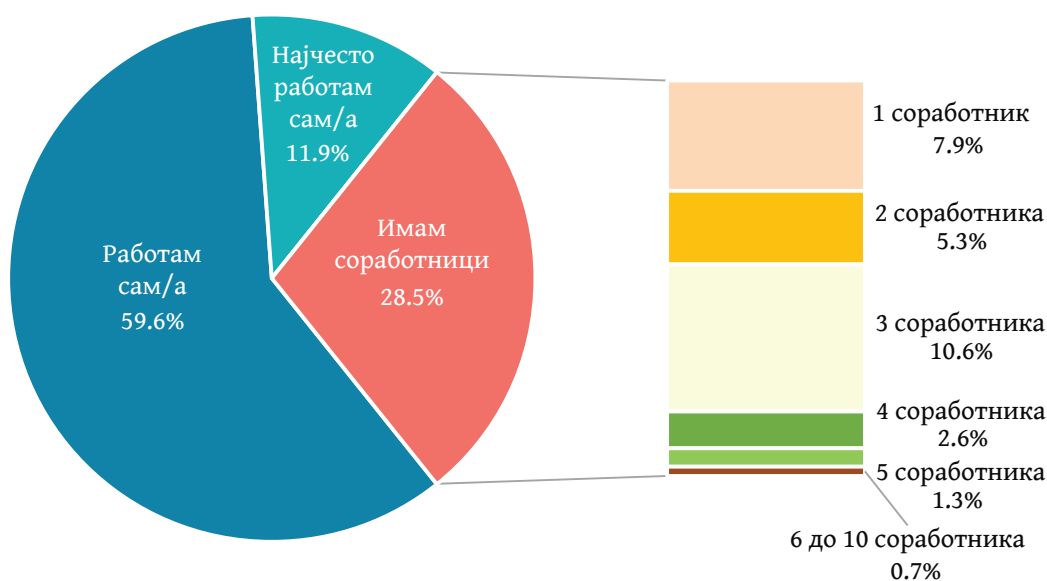
обем и малтерисувачи

- механичари и сервисери на моторни возила

- куќни чувари и куќни чистачи.

73% од нерегистрираните микропретпријатија изјавиле дека воопшто немаат банкарска сметка. 90% не добиле никаква лиценца или таква лиценца не била потребна за водење на деловната активност. Слика 1 покажува дека во најголем дел од случаите (59,6%) работата ја врши само испитаникот; додека за 11,9% најчесто ја врши само испитаникот. Во помалку од една третина од случаите се работи за група соработници кои ја вршат работата, при што најчесто се вкупно четири лица (испитаникот плус тројца соработници), 10,6%. Очигледно е дека ваквите групи ретко надминуваат шест лица; опцијата за 11 до 19 и над 20 соработници остана без одговори. За случаите кога имало соработници, 84% одговориле дека сите се платени работници. 62,8% од соработниците воопшто не биле членови на семејството, додека во 30% од случаите сите биле членови на семејството.

Слика 1: Број на работници по нерегистрирано микропретпријатие

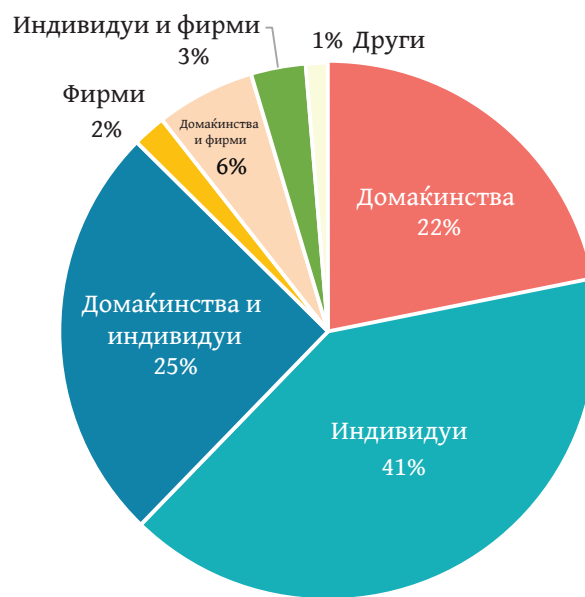

Извор: Анкета на нерегистрирани микропретпријатија 2022.

Од Слика 2 се гледа дека клиентите на нерегистрираните микропретпријатија се претежно домаќинства и физички лица, вкупно 87,4% од случаите. Фирмите учествуваат со само 2%. Ова го потврдува очекувањето дека нерегистрираните микропретпријатија се обично мали и тешко дека би можеле да ги понудат своите услуги на регистрирана фирма поради неформалноста на нивниот сопствен бизнис.

Слика 2: Видови клиенти на нерегистрирано микропретпријатие

Извор: Анкета на нерегистрирани микропретпријатија 2022.

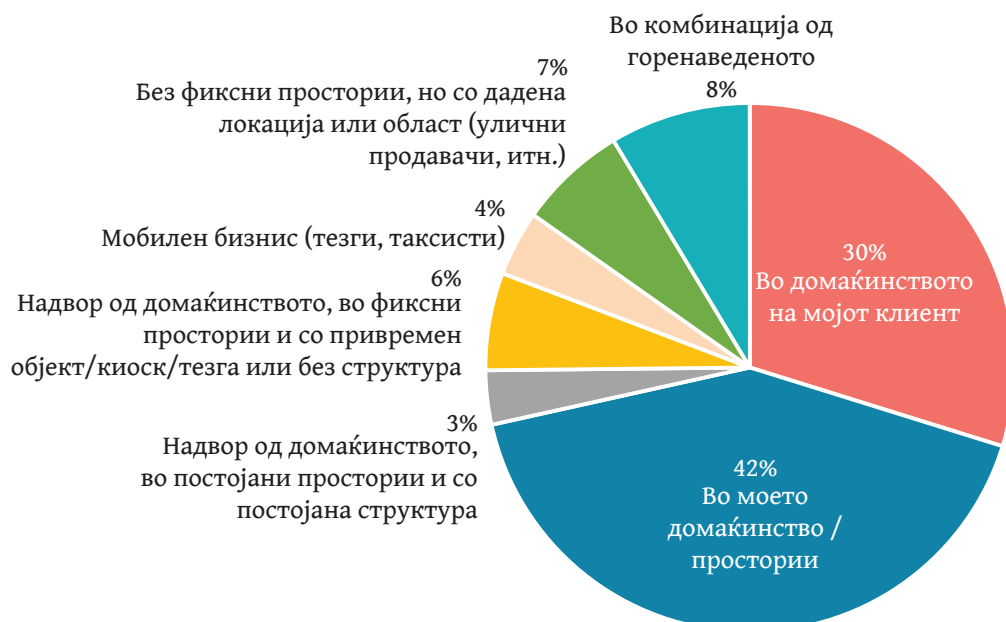

Неформалните микропретпријатија се мали и најчесто испорачуваат услуга во сопственото домаќинство или во тоа на клиентот

95% од сите нерегистрираните микропретпријатија добиваат плаќање во готово, а остатокот од 5% се однесува на случаи кога исплатата била примена на лична сметка. Анкетата понуди опција да се одговори „преку официјална фактура издадена од моето претпријатие“, но не беше добиен ниту еден одговор, што ја потврдува неформалноста на деловната активност. Интересно е тоа што за овие 5%, персоналниот данок на доход или не бил платен, бидејќи трансферот од физичко на физичко лице обично е под радарот на властите, или данокот бил платен преку паушален периодичен износ (обично се применува за индивидуални земјоделци). Дека нерегистрираните

микропретпријатија се мали се потврдува со годишниот приход што го остваруваат. 86,8% од оние кои го пријавиле својот годишен приход (75,5%), заработиле помалку од 250.000 МКД (околу 4.000 евра) во текот на 2021 година. Просечната годишна заработка била нешто помала од 70.000 МКД (околу 1.150 ЕУР). Оваа сума е околу 2,5 просечни нето месечна плати во земјава, па оттука е многу мала. Во 41,7% од случаите, нерегистрираната деловна активност се врши во сопственото домаќинство или простории, додека за 29,8% во домаќинството на клиентот (Слика 3). Останатите опции, исто така, резонираат со идентификуваните типови нерегистрирани бизниси, на пр. улични продавачи кои најчесто својата дејност ја вршат надвор од домаќинството во постојани или привремени, фиксни или мобилни објекти.

Слика 3: Местото каде што се врши нерегистрираната деловна активност

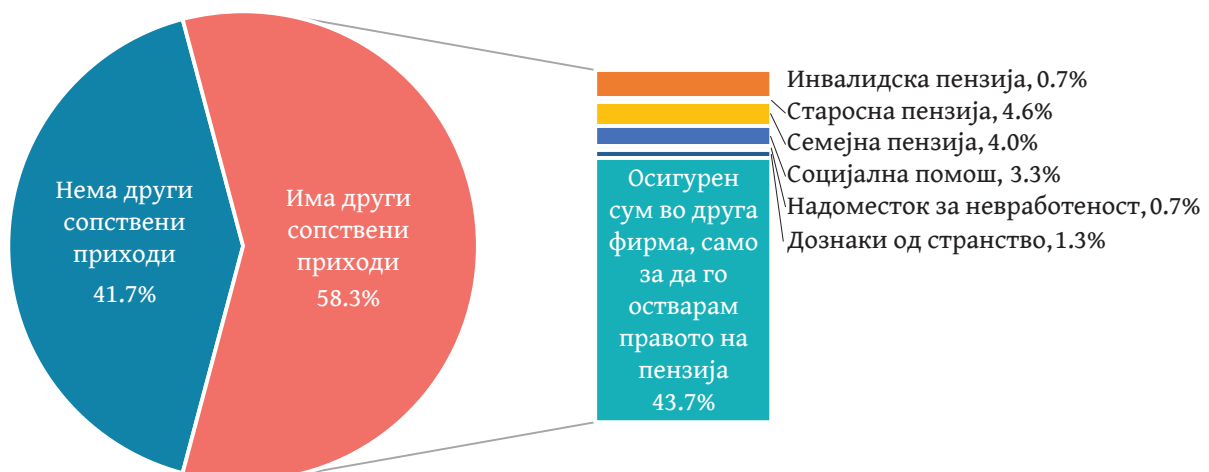
Извор: Анкета на нерегистрирани микропретпријатија 2022.

Значаен дел од вршителите на дејност во сивата економија остваруваат друг приход

58,3% од микровршителите на економска активност имаат други приходи освен неформалниот остварен од извршување на нерегистрираната дејност (слика 4). Доминантен дел од нив, 43,7% работат на друго место или се само формално осигурени во друга фирма за да можат да го остварат правото на пензија. Мал број случаи пријавиле социјален вид на другиот приход, додека 41,7% од сите испитаници не пријавиле други приходи.

Слика 4: Други приходи на нерегистрираните микровршители на деловна активност

Извор: Анкета на нерегистрирани микропретпријатија 2022.

**Даноците, придонесите,
парафискалните давачки и
трошоците за сметководство
претставуваат значаен товар за
неформалните претприемачи**

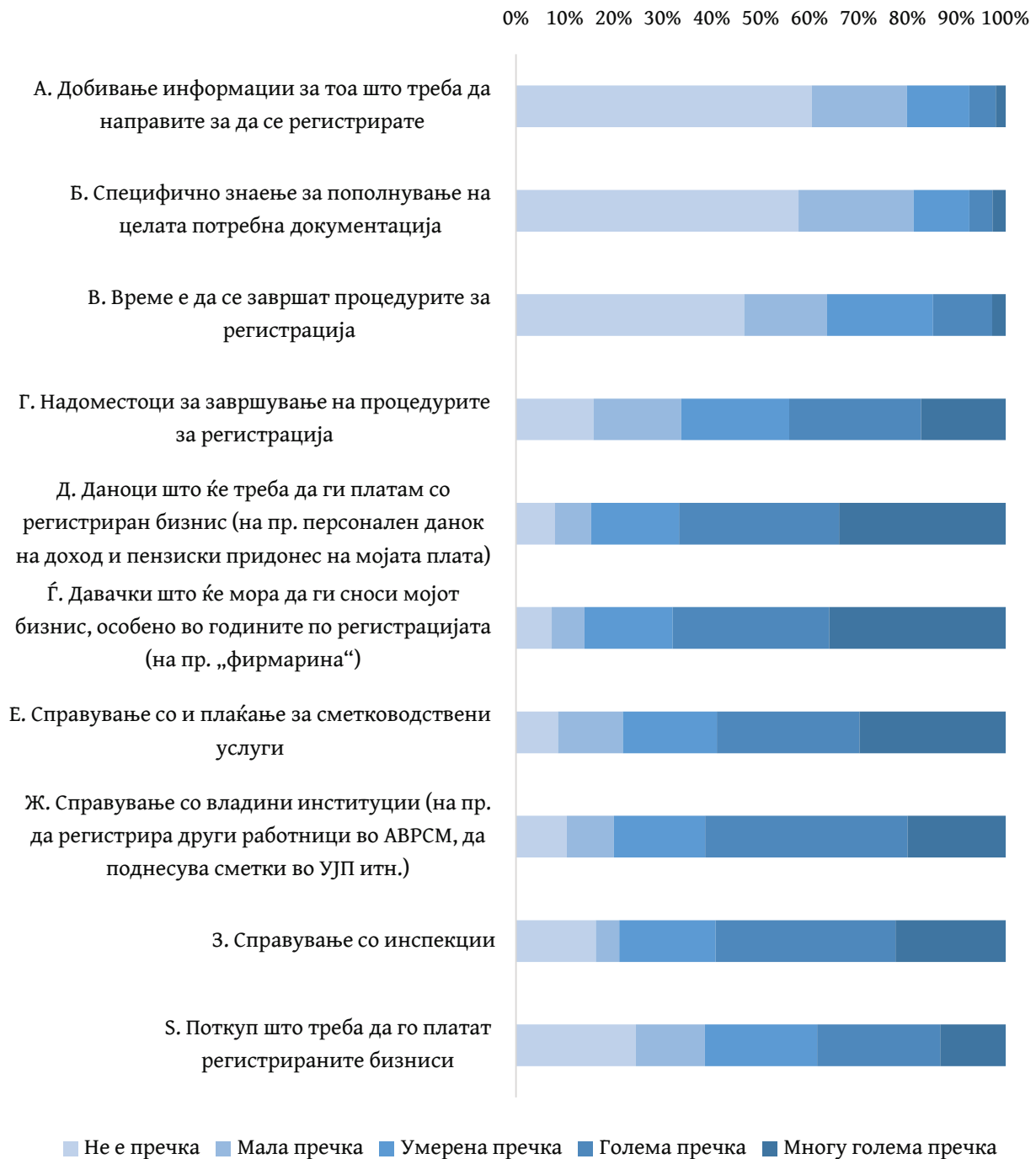
Слика 5 ги прикажува пречките за формално регистрирање бизнис поделени во 10 категории. Линиите А-В укажуваат дека добивањето информации поврзани со регистрирањето, знаењето и времето потребно за регистрација генерално не се никаква или мала пречка за нерегистрираните микровршители на економска активност. Иако добивањето информации за регистрација не е оптоварување, добивањето информации за усогласеност со регулаторните обврски штом фирмата е регистрирана се смета за умерено оптоварување. Надоместоците (линија Г) веќе претставуваат пречка, но размислувањата се прилично разводнети. Сепак, даноците,

придонесите, парафискалните давачки и трошоците за сметководство (линии Д-Е) претставуваат прилично значаен товар за неформалните претприемачи. 43% од испитаниците ги означиле даноците и придонесите што треба да се платат на личните и компаниските приходи како клучна пречка за формализирање. 32,5% ги рангирале парафискалните давачки како втора најважна пречка за формализирање, додека 22,5% искажале загриженост за големината на трошокот за формализација како трето рангирана причина.

Слично на тоа, со малку помал обем на оптоварување функционира напорот за справување со владините институции и инспекции (линии Ж-З), додека размислувањата за поткупот се амбивалентни (линија S). Сепак, 98% од испитаниците никогаш не биле во ситуација да мора да дадат неформално плаќање за да останат нерегистрирани.

Слика 5: Пречки за регистрирање бизнис

Извор: Анкета на нерегистрирани микропретпријатија 2022.

За некои од трошоците, потребна е поголема информираност

Потемелно испитување на трошоците за регистрирање и водење формален бизнис (Слика 6) открива дополнителни детали. Почетниот капитал во износ од 5.000 евра е клучен товар за регистрација (линија А), и покрај тоа што трошоците за регистрирање како трговец поединец всушност се нула, и може да се работи за недоволни информации достапни за испитаниците. Почетната давачка за запишување фирма во Централниот регистар генерално се смета за

поднослива (линија Б), но бидејќи трошоците за користење агент за регистрација се зголемуваат четирикратно (линија В), веќе може да се забележи дека таа станува помалку поднослива. Парафискалните и фискалните давачки (линии Г-Д) се претежно големо оптоварување, додека остатокот од трошоците (линии Ѓ-Ж) се умерено оптоварување. Пензиските и здравствените придонеси се констатирани како позначајно и повисоко оптоварување од парафискалните давачки, во првата година од регистрацијата.

Слика 6: Трошоци за водење на формален бизнис

**Пристапот до посериозни клиенти,
до посигурни добавувачи и до нови
пазари е оценет како главен
стимулирачки фактор за
формализација**

Слика 7 ги прикажува мислењата за придобивките од формализирањето на нерегистрираните микровршители на деловна активност. Пристапот до финансии (линии А-Б) не е голем мотив за формализирање, додека владината поддршка во кризни времиња (од која дел беше канализирана преку Развојната банка) е постимулативна, иако одговорите се навалени налево на линијата В.

Пазарните фактори може да бидат помотивирачки бидејќи пристапот до посериозни клиенти (линија Г), до посигурни добавувачи на инпути (линија Д) и до нови пазари (линија Ѓ) е оценет како главен мотив, и покрај тоа што одговорите остануваат распространети долж спектарот на мотиви.

Можноста да се биде во системот на социјална заштита и подобен за старосна пензија (линии Е-Ж) обезбедува прилично силна стимулација за формализирање, што го потврдува претходното откритие дека голем дел од нерегистрираните микровршители на деловна активност ефективно или фиктивно работат за друга фирма само за да остваруваат право на пензиска и социјална заштита. Од друга страна, пристапот до палетата на активни програми на пазарот на труд од Агенцијата за вработување (АВРСМ; линија З) е оценет како нестимулативен. Стимулацијата што произлегува од поседувањето правен штит преку регистрирањето (линија S) варира и е долж мотивацискиот спектар. Да се биде заштитен од неформални практики (линија И) не е мотивациски фактор за формализирање, што или укажува дека поткупот не е важно прашање или дека е подеднакво важно за неформален и формален бизнис.

Слика 7: Придобивки од водење формален бизнис

Извор: Анкета на нерегистрирани микропретпријатија 2022.

Севкупно, трошоците за формализација ги надминуваат придобивките од неа

Слика 8 ја прикажува перцепцијата за нето-трошокот, т.е. степенот до кој трошоците од формализирањето ги надминуваат придобивките од него. Огромното мнозинство од нерегистрираните микро-вршители на деловна активност сè уште сметаат дека трошоците ги надминуваат придобивките, односно не препознаваат доволно големи придобивки од формализирањето. 36% целосно се согласиле со негативната нето придобивка, додека 28% до одреден степен.

Слика 8: Имајќи ги предвид сите трошоци и придобивки од регистрирањето бизнис, сепак би рекле дека трошоците ги надминуваат придобивките

Извор: Анкета на нерегистрирани микропретпријатија 2022.

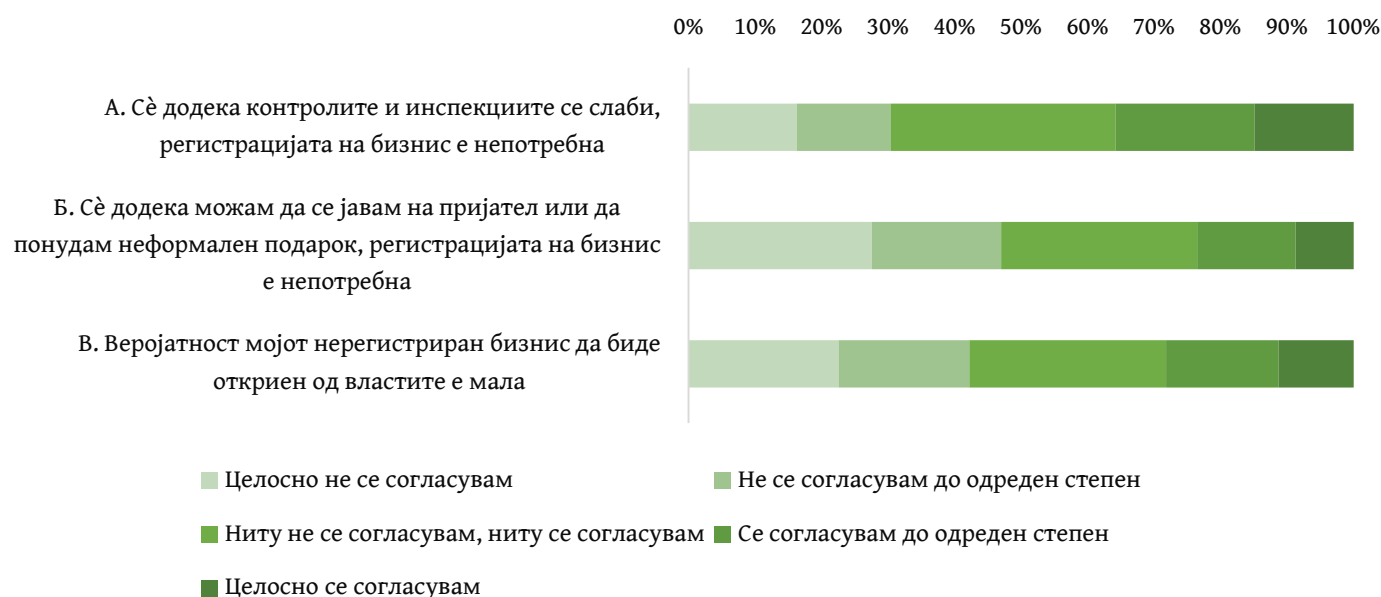

Инспекциите може да го направат останувањето во сивата економија скапо, но само со ограничен ефект

На крај, фрливме малку светлина врз перцепцијата за веројатноста да се биде откриен и врз аспектите на даночниот морал како фактори кои можат да помогнат да се остане неформален (Слика 9). Испитаниците во просек беа неутрални за ненужноста да се регистрираат кога контролите и инспекциите се слаби (линија А). Сепак, сè уште има одредено приклучување на одговорите кон согласност со ова тврдење, што укажува дека контролите и инспекциите може да работат за да го

направат 'престојот' во сивата зона скап. Од друга страна, да се јавите на пријател или да понудите неформален подарок за да останете неформални (линија Б) генерално тежнее кон несогласување, што укажува дека елиминирањето на таквите практики - на пр. преку кампања за подигање на свеста - може да даде само ограничени резултати. Веројатноста да се биде откриен (линија В) генерално не се смета за мала, така што зголемувањето на притисокот за откривање на неформалниот бизнис исто така може да не резултира со особен степен на формализирање.

Слика 9: Трошоци за останување во неформалната економија

Извор: Анкета на нерегистрирани микропретпријатија 2022.

